
Пам'яті

Леоніда Миколайовича ЛИТВИНЕНКА (07.05.1938—27.02.2023)

Редколегія з глибоким сумом сповіщає, що 27 лютого 2023 року на 85-му році пішов із життя засновник і головний редактор журналу «Радіофізика і радіоастрономія» Леонід Миколайович Литвиненко. Видатний учений у галузі радіофізики і радіоастрономії, почесний директор Радіоастрономічного інституту НАН України, академік НАН України, доктор фізико-математичних наук, професор Л.М. Литвиненко народився у 1938 році в Харкові. Після закінчення в 1959 році радіофізичного факультету Харківського державного університету він працював у Конструкторському бюро «Електроприлад» (зараз «Хартрон»), де пройшов шлях від інженера до начальника лабораторії (1959—1966). Одночасно без відриву від виробництва навчався в аспірантурі і в 1965 році під керівництвом академіка В.П. Шестопалова захистив кандидатську дисертацію. У 1966—1969 роках викладав у Харківському інституті радіоелектроніки. У 1969 році Л.М. Литвиненка було запрошено на роботу до Інституту радіофізики та електроніки АН УРСР (ІРЕ) на посаду завідувача відділу, а у 1973 році призначено заступником директора Інституту з наукової роботи.

У цей період його основні наукові інтереси були зосереджено на теорії періодичних сповільнюючих систем, дифракційних ґраток і хвилевідних неоднорідностей, теорії генераторів надвисоких частот, на числових методах розв'язання задач радіофізики надвисоких частот. Отримані Леонідом Миколайовичем першорядні наукові результати здобули високу оцінку світової фахової спільноти. Він став засновником нового наукового напрямку — теорії дифракції та поширення електромагнітних хвиль у композитних і багатошарових періодичних системах; запропонував метод «поєднованих уточнень» для розв'язання операторних рівнянь другого роду; розробив концепцію використання оператора відбиття напівнескінчених площин у теорії дифракції хвиль на багатошарових періодичних структурах. Виявлені та досліджені ефекти, що виникають при дифракції електромагнітної хвилі на рухомих решітках, зараз широко використовують в оптичних модуляторах гетеродинного типу. У 1972 році Л.М. Литвиненко захистив докторську дисертацію.

Значну частину своєї наукової діяльності Леонід Миколайович приділив організаційній роботі. У 1980 році за ініціативою академіка С.Я. Брауде в ІРЕ було створено незалежний структурний підрозділ — Сектор (згодом Відділення) радіоастрономії, керівником якого став Л.М. Литвиненко. За п'ять років існування Відділення було отримано багато нових важливих фундаментальних і прикладних результатів у декаметровій радіоастрономії, астрофізиці, в галузі поширення радіохвиль в атмосфері та близькому космосі, у розвиненні математичних методів розв'язання дифракційних задач електродинаміки, створенні в міліметровому діапазоні хвиль радіолокаційних і радіометричних системи дистанційного зондування навколишнього середовища та

унікальних за чутливістю радіоастрономічних приймачів і підсилувачів. Завдяки успішності колективу Відділення та перспективності результатів досліджень розпорядженням Ради міністрів УРСР, згідно з постановою Президії АН УРСР від 29 листопада 1985 року, було створено Радіоастрономічний інститут АН УРСР як головну організацію в галузі радіоастрономії в Україні. Директором було призначено Л.М. Литвиненка, який очолював Інститут понад 30 років. Під його керівництвом Інститут перетворився на один із визнаних радіоастрономічних центрів світу. З 2017 року Леонід Миколайович став почесним директором Інституту.

Наукові результати, отримані Л.М. Литвиненком, висвітлено в більш ніж 300 наукових працях, у тому числі 13 монографіях, він має 12 авторських свідоцтв на винаходи. У 1982 році його було обрано членом-кореспондентом, а у 1992 році — академіком НАН України. Його наукові досягнення відзначено Державною премією УРСР в галузі науки і техніки (1987), преміями НАН України імені С.Я. Брауде (2008) та імені М.М. Боголюбова (2020). За заслуги в розвитку вітчизняної науки Л.М. Литвиненка було нагороджено орденом «Знак Пошани» (1986), удостоєно звання «Заслужений діяч науки і техніки України» (1997), нагороджено орденами «За заслуги» III ступеня (2008) і «Князя Ярослава Мудрого» V ступеня (2016). Його визнано лауреатом у номінації «Вчений року» за результатами загальнонаціональної програми «Людина року—2006», за рішенням Міжнародного астрономічного союзу в 2006 році малій планеті 2000NA25 надано ім'я «Литвиненко», у 2013 році Леоніду Миколайовичу Литвиненку було присвоєно звання «Почесний громадянин Харківської області».

Л.М. Литвиненко доклав багато зусиль для інтеграції Інституту у світові наукові об'єднання. Він організовував і активно підтримував співпрацю з європейськими науковими спілками — з Центром космічних технологій та досліджень ESA–ESTEC, асоціацією некогерентного розсіяння в іоносфері — EISCAT, а також з багатьма науково-дослідними інститутами та лабораторіями США, Великої Британії, Франції, Австрії, Швеції, Індії, Німеччини, Норвегії, Китаю, Кореї, Туреччини, Пакистану та ін. Він започатковував дослідження Інституту в Антарктиді та в Арктиці, брав участь у полярних експедиціях.

Велику увагу Леонід Миколайович приділяв вихованню наукової молоді, підготовці фахівців вищої кваліфікації. Упродовж багатьох років він читав лекції на радіофізичному факультеті Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Під його керівництвом захищено понад 20 докторських і кандидатських дисертацій. Багато його учнів стали провідними вченими та викладачами. Його удостоєно престижних звань Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна — «Заслужений професор» (2002) і Почесний доктор (2012), нагороджено відзнакою НАН України «За підготовку наукової зміни».

Л.М. Литвиненко був членом Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки, Наукової ради з космічних досліджень НАН України, Міжнародного астрономічного союзу, Європейської астрономічної спілки, науково-технічної ради «Антарктика» Міністерства освіти і науки України, науково-технічної ради Державного космічного агентства України, почесним членом Міжнародної спілки інженерів з електротехніки і електроніки (IEEE), головою експертної ради ВАК з астрономії, членом Бюро Відділення фізики і астрономії НАН України, головою Наукової ради НАН України з проблеми «Астрономія», одним із засновників Національного Українського радіосоюзу (URSI). Разом із Семеном Яковичем Брауде в 1996 році Леонід Миколайович ініціював створення наукового журналу «Радіофізика і радіоастрономія», ставши його незмінним головним редактором.

Багато колег з вдячністю згадують, що завдяки широкій науковій ерудиції Л.М. Литвиненка деякі оригінальні творчі рішення народилися саме в процесі обговорення з Леонідом Миколайовичем. Йому завжди були притаманні природна інтелігентність, стриманість і доброзичливість у спілкуванні, оригінальний погляд на наукові проблеми. Він гаряче підтримував перспективні наукові ідеї колег і щиро радів їхнім успіхам. Все життя Леонід Миколайович Литвиненко віддав вірному служінню науці. Він суттєво збагатив світову і вітчизняну науку в галузі радіофізики і радіоастрономії, залишивши після себе учнів-послідовників і велику творчу спадщину.

Висловлюємо щире та глибоке співчуття рідним, близьким і колегам покійного у зв'язку з цією непоправною втратою.